

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Клюєв Костянтин Георгійович

УДК 329.1/.6

Сучасні технології розв'язання політичних конфліктів

23.00.02. – політичні інститути та процеси

Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата
політичних наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальних теорій навчально-наукового інституту інформаційних та соціальних технологій Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Міністерства освіти та науки України

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор

Дунаєва Лариса Миколаївна,

Навчально-науковий інститут інформаційних та соціальних технологій Одеського національного університету Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

директор

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор

Польовий Микола Анатолійович,

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

професор кафедри політології та державного управління

кандидат політичних наук, доцент

Пехник Алевтіна Валентинівна,

Національний університет «Одеська юридична академія»,

доцент кафедри політичних теорій.

Захист відбудеться «27» січня 2017 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.06 в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 54.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «26» грудня 2016 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

С. І. Ростецька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В політичній науці накопичилося чимало досліджень політичних конфліктів, насамперед в рамках теоретично-концептуального напрямку, щодо засобів урегулювання конфліктів. У той же час, з позиції природи та форм, політичні конфлікти дуже змінилися протягом останнього десятиріччя ХХІ століття.

Аналізуючи ситуацію в Україні, в контексті теорії політичного конфлікту, слід вказати, що спроби пояснення політичних конфліктів в рамках традиційних підходів та концепцій викликає багато труднощів. Впродовж усього періоду свого становлення Україна була й залишається конфліктогенним середовищем, що, безумовно, гальмує її подальший розвиток, стає на заваді переходу на якісно новий рівень. У зв'язку з цим постає необхідність переосмислення світового та вітчизняного досвіду дослідження політичних конфліктів, джерел їх виникнення, пошуку нових шляхів управління, розв'язання, мінімізації деструктивного впливу на розвиток суспільства.

Вирішення політичних конфліктів, знаходження компромісу й згоди в кожному конкретному випадку є важливим пріоритетом та постійною потребою влади. Дестабілізація в країні виникає не тому, що існують конфлікти. Напруга виникає в результаті несвоєчасного виявлення, регулювання та подальшого вирішення політичного конфлікту. Все це вимагає не тільки пошуку нових підходів і способів впливу на конфліктні ситуації, але й формування нових парадигм їх вирішення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено в рамках науково-дослідної роботи кафедри соціальних теорій навчально-наукового інституту інформаційних та соціальних технологій ОНУ імені І. І. Мечникова в межах науково-дослідницької теми «Соціально-психологічні, політико-правові та культурно-історичні аспекти розвитку сучасного суспільства» (номер держреєстрації 0114U001792), одним із виконавців якої є дисертант.

Метою дисертаційної роботи є визначення та обґрунтування новітніх технологій регулюючого впливу у розв'язанні політичних конфліктів. Для цього слід вирішити наступні завдання:

- розглянути еволюцію знань в рамках конфліктних протиріч в політичному полі;
- визначити та зіставити базові поняття теорії конфлікту;
- проаналізувати основні положення сучасних теоретичних та методологічних підходів до розв'язання політичних конфліктів;
- розглянути нові напрямки та сутність сучасних політичних конфліктів;
- охарактеризувати математичний базис моделювання конфліктного політичного процесу;
- визначити основні засоби впливу на трансформацію політичних конфліктів;

- проаналізувати стратегії, тактики та державні форми вирішення політичних конфліктів в сучасному політичному полі;
- охарактеризувати сучасні засоби політичного маніпулювання, маневрування та практичні прийоми у вирішенні політичних конфліктів;
- проаналізувати застосування групових ефектів та фасилітації в якості допоміжних факторів в процесі вирішення політичних конфліктів;
- розглянути миротворчі операції як політичний інструмент врегулювання військово-політичних конфліктів.

Об'єктом дисертаційного дослідження є політичні конфлікти.

Предметом дослідження є сучасні технології вирішення політичних конфліктів.

Методи дослідження. Методологію дослідження становить міждисциплінарний підхід, заснований на використанні загальних методологічних підходів, прийнятих науковим співтовариством в таких дисциплінах, як політологія, конфліктологія, соціологія, теорія міжнародних відносин і філософія. Методи та інструменти дисертаційного дослідження обрані і застосовані відповідно до таких наукових принципів, як об'єктивність і всебічність, історична конкретність і онтологія цілісності, єдність діалектичного аналізу і синтезу. Це загальні методи, які використовуються як для гуманітарних і технічних наук.

Щодо специфічних методів політичної науки, то це, насамперед, політичний аналіз. За допомогою даного методу досліджено конкретні політичні події та конфліктні політичні ситуації, створення припущень з приводу їх можливого розвитку і прийняття політичних рішень щодо розв'язання політичних конфліктів. В нашому випадку було застосовано як вертикальний, так і горизонтальний типи загального аналізу політичної ситуації. Це фрагментарний аналіз кризової, конфліктної політичної ситуації, а також проблемний і діагностичний ситуаційний аналіз. Вертикальний тип загального політичного аналізу дав можливість розділити систему на основні політичні інститути та проводити безпосередньо аналіз дії кожного елемента з встановленням взаємозв'язків та засобів конфліктної взаємодії. Горизонтальний або груповий тип загального аналізу для даного дослідження дає можливість проаналізувати політичні угруповання, що приймають участь в конфліктній взаємодії, які складаються з осіб, що входять у різні інститути влади, і відповідно ти протиріччя, які між ними виникають.

В роботі застосований проблемний і діагностичний аналіз, який проводиться за завданнями і цілями ситуаційного аналізу. Проблемний аналіз є важливим для вироблення оптимального рішення щодо того або іншого політичного конфлікту. Діагностичний ситуаційний аналіз пов'язаний з вивченням дій союзників і конкурентів; їх потенціалу; реального розміщення сил на політичній арені, внутрішньогрупової боротьби правлячої еліти, настрою електорату тощо. Таким чином, ці види політичного аналізу дають можливість більш глибокого торкнутися актуальних проблем вирішення сучасних політичних конфліктів.

Інституційний метод використаний для дослідження політичних інститутів з точки зору їх конфліктності і взаємної сумісності. Біхевіористичний метод надав можливість проаналізувати форми поведінки людини як реакції на розвиток політичного конфлікту. Для характеристики стратегій моделей поведінки людини в рамках політичного конфлікту також використаний метод символічного інтераціоналізму, який враховує як зовнішні прояви, так і внутрішній світ людини. Психологічний метод надав можливість вивчати психологічні механізми конфліктної поведінки та мотивації. Деякою мірою був застосований і синергетичний метод. Зокрема, в рамках аналізу можливих наслідків розвитку нестабільних ситуацій та соціально-політичної напруженості і прогнозування для певних типів політичних конфліктів – перехід на більш досконалі рівні.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена як сукупністю завдань, так і способами їх розв'язання. В межах здійсненого автором дослідження отримано результати, що мають наукове значення.

Вперше:

- обґрунтовано застосування парадигми глибинної демократії та процесуального підходу до визначення засобів вирішення політичних конфліктів. Це дозволяє вирішувати конфлікти без попередньої згоди будь-кого із задіяних осіб та зацікавлених сторін. Ця парадигма пояснює, як виникає і розгортається конфлікт, і головне, як його можна вирішити шляхом використання знань в галузі фізики, психології, теорії комплексних систем. Процесуальний підхід застосовується на відкритих форумах, у гарячих точках і під час громадських напружень, а також для виявлення бачення і створення стратегії розвитку політичного процесу;

- визначено, що у випадку розв'язання політичного конфлікту високої інтенсивності слід застосовувати проблемно-орієнтований підхід, який направлений на його вирішення. За допомогою цього підходу інтенсивні деструктивні політичні конфлікти можна послаблювати або, в окремих випадках, не допускати їх розвитку до рівня відкритого насильства і взаємної непримиренності;

- обґрунтовано тезу про те, що вирішення політичного конфлікту є можливим шляхом його продуктивної трансформації та трансценденції. Визначено, що саме трансценденція вводить нову політичну реальність, відкриваючи новий політичний ландшафт. Трансформація конфлікту проявляється в перенесенні його у нову реальність. Трансформувати конфлікт означає трансцендувати цілі сторін конфлікту, визначивши для них інші цілі, знявши конфлікт з постійного ґрунту, включно з дискурсами, що обстоюють нездоланність цієї несумісності. Щоб досягти цього, конфлікт має бути трансформований шляхом доповнення його суб'єктами та цілями, про які сторони не мають інформації. Шлях до продуктивної трансформації лежить через комплексифікацію (ускладнення), що створює можливості для певного групування учасників конфлікту та цілей і водночас запобігає деформації конфлікту.

Удосконалено:

- універсальну модель конфлікту у взаємодії з математичним базисом, що дає можливість формування єдиної теорії конфлікту. Це дозволяє будувати робочу модель аналізованого політичного конфлікту, оцінювати його структурні, динамічні, теоретико-ігрові та інші особливості виникнення, розвитку і, головне, розв'язання;

- форми політичних конфліктів, які можуть комбінуватися, серіями чи паралельно, формуватися в складні конфліктні формації з багатьма сторонами і цілями. Визначено, що проста конфліктна формація з двома сторонами і однією метою зустрічається зрідка і її частіше застосовують як поляризовані результати тих, хто постраждав. Сучасний політичний конфлікт включає велику кількість діючих сторін та декілька цілей. Наявність складних конфліктних формацій вимагає чіткого окреслення меж політичного конфлікту та складання мапи конфлікту.

Дістало подальший розвиток:

- термінологія щодо управління, регулювання та вирішення політичних конфліктів. Визначено, що розв'язання політичних конфліктів є напрямком, який спрямований на створення стратегій усунення причин, які викликали конфлікт, та формування нового рівня конфліктних взаємовідносин учасників;

- розуміння динаміки та траєкторії політичного конфлікту. В даному випадку було застосовано математичне моделювання. Визначено, що математичне моделювання не обмежується операціями з кількісними показниками, воно також працює з якісними характеристиками політичного конфлікту. В цьому випадку математичні моделі є засобом вивчення логічних наслідків політичних конфліктів. Вирішальним прогностичним інструментом при цьому є характер траєкторії, яка відображає динаміку політичного конфлікту;

– дослідження ненасильницьких стратегій вирішення конфліктних ситуацій в рамках стратегії «консоціації», яку можна розглядати як «систему акомодатії» і компромісу між елітами, в рамках якої держави мають змогу зберегти політичну стабільність. Це стратегія врегулювання конфліктів в суспільствах, всередині яких існує поділ на основі мультикультуралізму, тобто, цю теорію, можна застосовувати в усіх ситуаціях, для яких характерний плюралізм (етнічний, релігійний, мовний, соціальний і т.п.);

– розуміння нових технологій та форм розв'язання політичних конфліктів; визначено, що вони можуть виникнути та бути ефективними тільки тоді, коли в суспільстві сформується достатній рівень постіндустріальної культури і відповідного мислення.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що результати, отримані в ході дослідження, можуть бути використані органами політичної влади, політичними партіями та рухами, різними політичними силами, державними органами в процесі розв'язання політичних суперечностей та конфліктів. Теоретичні узагальнення, висновки і пропозиції дисертації можуть бути матеріалом для подальших наукових досліджень та дискусій щодо

напрямків вдосконалення методів розв'язання політичних конфліктів, механізмів регулювання конфліктного процесу тощо.

Головні положення та висновки даного наукового дослідження можуть бути корисними при розробці спецкурсів «Політичні конфлікти», «Політична влада» та т.п., навчально-методичних програм, посібників та довідкової літератури.

Апробація результатів дисертації. Основні висновки та положення дисертаційного дослідження обговорювались на науково-методологічних семінарах навчально-наукового інституту інформаційних та соціальних технологій ОНУ імені І. І. Мечникова. Теоретико-методологічні положення та ідеї, що розвиваються у дисертаційному дослідженні, доповідались та обговорювались на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, семінарах, круглих столах: «Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри» (Одеса, 2015 р.), «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності» (Одеса, 2015 р.); «Актуальні проблеми взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України» (Старобільськ, 2015); «Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів» (Одеса, 2016 р.); «Країни Східного партнерства – V4: проблеми та перспективи співпраці» (Одеса, 2016); «Найновіші наукові досягнення» (Кривий Ріг, 2016 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення дисертації знайшли відображення в 9 наукових публікаціях, з них 4 у вітчизняних наукових фахових виданнях з політичних наук та 1 у науковому зарубіжному виданні (Чехія), 4 у інших виданнях.

Структура дисертаційного дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел (202 найменування, з них 15 іноземною мовою). Загальний обсяг дисертації складає 210 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** автор обґрунтовує актуальність теми дисертаційного дослідження, розкриває зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, формулює мету і завдання дослідження, визначає об'єкт та предмет, характеризує використані в роботі методи дослідження, наукову новизну та практичне значення, надає відомості про апробацію результатів дослідження, структуру роботи та обсяг.

У **першому розділі «Концептуально-теоретичні аспекти дослідження механізмів розв'язання політичних конфліктів»** розглянуто та проаналізовано поняття, природу та сутність засобів розв'язання політичних конфліктів, конфліктних протиріч, які виникають у політичному полі.

У **підрозділі 1.1 «Розвиток знань в рамках конфліктних протиріч в політичному полі»** проводиться дослідження конфліктної проблематики і визначається, що в рамках даного предметного поля простежується зміна уявлень про конфлікт. Був розглянутий і використаний широкий спектр

наукових робіт. Звичайно, це праці загальноновизнаних політологів, соціологів, правознавців, психологів, конфліктологів, філософів та фахівців з міжнародних відносин. Насамперед, це наукові розробки К. Боулдінга, Р. Дарендорфа, Е. Дюркгейма, Г. Зіммеля, Л. Козера, К. Кучера, Р. Макка, К. Маркса, Р. Снайдера, Т. Парсонса, Р. Преторіуса, Дж. Рекса та ін.

Головну увагу було спрямовано на сучасні дослідження українських науковців. Це ґрунтовні праці в галузі політології, соціології, філософії, історії, економіки, міжнародного права та політики. Тут можна відзначити таких науковців, як К. Вітман, А. Дацюк, С. Ростецька, Т. Запорожець, І. Станкевич, Т. Хлівнюк, І. Кіянка, А. Полухіна та інших. Захищено ряд кандидатських дисертацій за тематикою політичних конфліктів. Але, сучасна ситуація вимагає нового розуміння конфліктної ситуації, типології конфліктів, визначення нових засобів та шляхів їх вирішення і т. п.

У підрозділі 1.2 «Операціоналізація базових понять теорії конфлікту» проводиться аналіз термінології та базових понять в рамках теоретичних підходів щодо вирішення сучасних політичних конфліктів.

Аналіз стосується розуміння термінології, яка застосовується в процесі розв'язання конфліктної ситуації в політичному полі. Це співвідношення понять попередження, врегулювання та вирішення (розв'язання) конфліктів. Визначено, що розв'язання (вирішення) конфліктів це напрямок, який спрямований на створення стратегій усунення причин, які викликали конфлікт, і формування нового рівня взаємовідносин учасників. Вирішення політичних конфліктів передбачає спільну діяльність учасників, спрямовану на припинення протидії і вирішення проблеми та проявляється в стратегії, яка спрямована на трансформацію ситуації в напрямку, який влаштовує усіх учасників конфлікту.

Також, дається співвідношення термінів «конфлікт низької інтенсивності», «молекулярна війна», «збройний конфлікт» тощо. Правильне розуміння цих термінів дає можливість адекватного вибору стратегічних дій та тактичних прийомів, щодо вирішення даних ситуацій.

У висновках до розділу 1 визначено, що праці вітчизняних науковців, у своєї більшості, спираються на класичні постулати західної конфліктології. Західні фахівці виходили з досвіду країн із сталим типом розвитку і намагалися опрацювати універсальні технології розв'язання будь-яких соціальних конфліктів з метою утримання суспільної рівноваги, тому пряме застосування яких, щодо українського сьогодення виявляється не надто коректним та продуктивним.

У другому розділі «Методологічний інструментарій щодо дослідження механізмів вирішення політичних конфліктів» дається аналіз формування конфліктологічної проблематики та методологічних підходів, вивчаються сучасні теорії конфлікту. Окрему увагу зосереджено на вивченні математичного моделювання в рамках конфліктного політичного процесу.

У підрозділі 2.1 «Формування конфліктологічної проблематики та методологічних підходів» окреслюються методологічні засади дослідження засобів розв'язання політичних конфліктів, які складають комплекс

філософських, політологічних і соціологічних ідей. У різних напрямках дослідження конфліктів відзначається істотна відмінність методології.

Визначено, що головною проблемою методології вирішення політичного конфлікту – це є проблема об'єктивності. Вона вирішується шляхом поєднання сучасних концепцій, включаючи концепцію згоди, інтеграції, з одного боку, і конфліктну модель суспільства, – з іншого, через те, що політичний конфлікт і рівновага, інтеграція, що виражається в парадигмі згоди, – дві сторони, два взаємозалежних аспекти одного і того ж суспільного процесу.

Окремо проаналізовано парадигму глибинної демократії, яка дозволяє вирішувати конфлікти без попередньої згоди будь-кого із задіяних осіб та зацікавлених сторін. Ця парадигма пояснює, як виникає і розгортається конфлікт, і головне, як його можна вирішити. Важливою є також є теорія світової роботи, відповідно до якої політична система набуває досвіду цілісності, що тягне за собою вирішення протиріч, новий творчий потенціал і глибину групового та індивідуального політичного досвіду.

У підрозділі 2.2 *«Сучасні теорії конфлікту: нові напрямки та сутність»* аналізуються сучасні тенденції в теоретичному полі розв'язання політичних конфліктів. Зокрема, досліджується «єдина теорія конфлікту», яка була створена в результаті синтезу і переосмислення результатів провідних соціальних наук. Вона має логіко-математичний базис: теорії графів, теорії ймовірностей, теорії ігор, системної динаміки, символічної логіки.

До теоретичних результатів єдиної теорії конфліктів можна віднести положення про рівність конфліктного і безконфліктного потенціалів політичних систем, про можливість розв'язання будь-якого конфлікту, в тому числі, політичного, відсутність прямого зв'язку конфліктного і безконфліктного станів систем з лінійністю, нелінійністю, стабільністю і нестабільністю політичної поведінки. Аналізуються теоретичні моделі конфлікту – структурна, ймовірнісна, динамічна, теоретико-ігрова, структурно-ігрова, які дозволяють аналізувати будь-які види конфліктів: від внутрішньоособистісних до політичних.

У підрозділі 2.3 *«Математичний базис моделювання конфліктного політичного процесу»* вивчається можливість застосування при аналізі політичних конфліктів нетрадиційних методів, зокрема, математичних. Обґрунтовано, що використання математичних моделей і методів дозволяє враховувати всі можливі варіанти подій і поведінкових типів реакцій суб'єктів при зміні обставин у тій чи іншій конфліктній ситуації. Моделі можуть допомогти суб'єктам конфліктної взаємодії у виборі розумних рішень щодо вирішення політичного конфлікту, оскільки математичне формулювання складних проблем вказує на можливі результати і сприяє визначенню оптимальних стратегій.

Визначено, що для пошуку адекватних засобів вирішення політичних конфліктів можна використовувати морфологічний аналіз, який виступає як один з прикладів пошукових методів. Завдяки йому створюється нова

інформація про політичний конфлікт і виробляється оцінка всіх можливих альтернатив для кожної складової частини політичного конфлікту.

У висновках до другого розділу визначено, що підходи до побудови сучасного розуміння та створення теорій, моделей політичного конфлікту свідчать про те, що в сучасній науці проступає тенденція, яка характеризується рухом до формування нової парадигми — конфліктологічної, що намагається синтезувати всі види гуманітарного, політичного та психологічного знання на основі системної методології, використання логічних і математичних методів, комп'ютерного моделювання та аналізу.

У третьому розділі **«Операційні технології вирішення політичних конфліктів нового покоління»** дається аналіз засобів впливу на трансформацію політичного конфлікту, стратегії та тактики вирішення політичних конфліктів, вивчаються державні форми впливу на розв'язання політичних конфліктів.

У підрозділі 3.1 *«Засоби впливу на трансформацію політичного конфлікту»* представлений аналіз характеристики політичного конфлікту в аспекті змін та трансформації. Визначено, що характер, форми, моделі та результати політичних конфліктів мають безпосередній і вирішальний вплив щодо напрямків трансформації та змісту суспільних перетворень.

Визначено, якщо розуміти конфлікт як джерело руйнування, так і як джерело творення, тоді для трансформації конфлікту треба діяти таким чином, не тільки вирішити його ненасильницьким шляхом, але й стимулювати його конструктивний потенціал. У разі трансформації політичного конфлікту необхідно розуміти перспективи розвитку країни та населення. Обґрунтовано, що процес трансцендування є найскладнішим, але водночас і найбільш плідним підходом. Використовуючи його, є можливість не лише усунути деструктивний компонент політичного конфлікту, але й, вийшовши на новий рівень, реалізувати його конструктивний компонент.

У підрозділі 3.2 *«Стратегія та тактика вирішення політичних конфліктів»* акцентується увага на розгляді прийомів вирішення політичних конфліктів в процесі досягнення як негайного, локального, короточасного результату (тактика), так і глибинного, глобального, тривалого ефекту (стратегія).

Проаналізовано основні стратегії вирішення політичних конфліктів — стратегія контролю і стратегія управління конфліктом. Обґрунтовано, що важливою умовою успішності обох стратегій є моніторинг політичного та соціально-економічного стану соціуму як базовий принцип управління. Проаналізовано ненасильницькі стратегії розв'язання конфліктних ситуацій, зокрема, стратегію «консоціації», яка направлена на врегулювання конфліктів в суспільствах, всередині яких існує поділ на основі мультикультуралізму, тобто, цю теорію, можна застосовувати в усіх ситуаціях, для яких характерний плюралізм. Ще однією стратегією розв'язання політичних конфліктів є стратегія децентралізації, яка здійснюється у вигляді федералізму, автономізації або регіоналізму.

У підрозділі 3.3. «Державні форми вирішення сучасних політичних конфліктів» вивчаються дії держави щодо вирішення політичного конфлікту.

Визначено, що існуючі сьогодні моделі, способи та методи впливу на конфліктні ситуації мають досить чітко виражені національні та державні особливості. Вважається, що державні відмінності в технологіях врегулювання сучасних конфліктів пов'язані з типом політичної системи держави, яка диктує певну тактику політичного реагування на конфліктну ситуацію. Ефективність дій влади на етапі розвитку конфлікту визначається здатністю законними методами забезпечити зниження напруженості в стосунках сторін, спрямувати їх до компромісу, встановити певні норми та правила взаємодії; організувати діалог і відкрито інформувати громадськість про позиції сторін, уживані заходи з урегулювання конфлікту; локалізувати соціальне збудження, спричинене політичним конфліктом, не допустити його ескалації в суспільстві.

Слід відзначити, що розв'язання сучасних конфліктів не може відбуватися автоматично, вони не регулюються самостійно, необхідним є активне втручання політичних акторів не лише з боку суспільства, ціннісно-нормативної його основи, але й з боку держави та владних інститутів. Міждержавні відмінності в формах впливу на конфліктну ситуацію знаходяться, насамперед, в політичному курсі, який держава послідовно проводить у відносинах з іншими суб'єктами зовнішньої політики, особливо – в його відносній миролюбності або агресивності.

У висновках до третього розділу відзначено, що процес контролю над конфліктними політичними ситуаціями передбачає проведення ряду спеціальних процедур: взаємний і оперативний обмін достовірною інформацією про інтереси, наміри і кроки сторін, що беруть участь в конфлікті; наявність свідомого взаємного утримання від застосування сили або загрози застосування сили, здатної зробити конфліктну ситуацію некерованою; необхідне оголошення взаємного мораторію на дії, що загострюють конфлікт; підключення арбітрів; використання існуючих або прийняття нових правових норм, адміністративних та інших процедур, що сприяють зближенню позицій сторін, які втягнуті в конфлікт; створення атмосфери ділового партнерства, довірчих відносин як передумов вичерпання поточного конфлікту і запобігання аналогічних конфліктів в майбутньому.

У четвертому розділі «Процедурні технології вирішення конфліктної ситуації у сучасному політичному процесі» проводиться аналіз засобів політичного маніпулювання та маневрування, вивчаються практичні прийоми третьої сторони в рамках розв'язання політичного конфлікту, окреслюються межі застосування групових ефектів в процесі вирішення політичних конфліктів. Також, представлений аналіз напрямків миротворчих операцій як політичного інструменту врегулювання військово-політичних конфліктів.

У підрозділі 4.1 «Сучасні засоби політичного маніпулювання та маневрування» представлено бачення форм політичного маніпулювання та маневрування в процесі пошуку шляхів розв'язання політичних конфліктів.

Визначено, що політичне маніпулювання проявляється в застосуванні різноманітних заходів, покликаних забезпечити перетворення різноспрямованих інтересів у стійкий політичний альянс, який фактично сприяє функціонуванню існуючої політичної влади. Політичне маневрування полягає в перерозподілі певної частини суспільно-політичного продукту. Його обсяги залежать від об'єктивних розмірів суспільно-політичного продукту; рівня політичної напруженості, яка існує в суспільстві; гнучкості; ступеня професіоналізму політичного керівництва та інше. Форми використання цих методів є різними та залежать від структури політичного процесу.

У підрозділі 4.2 «Практичні прийоми третьої сторони щодо вирішення політичних конфліктів» дається аналіз реальних дій третьої сторони щодо розв'язання політичного конфлікту. Визначено, що посередництво – це процес, у якому третя сторона (посередник) допомагає сторонам конфліктної ситуації провести переговори, спрямовані на досягнення взаємоприйняттого рішення. Основне завдання посередника в прийнятті відповідного рішення для сторін врегулювання спірного питання.

Виділено такі основні практичні підходи в діяльності третьої сторони: діяльність, спрямована на запобігання конфліктів, насамперед збройних; діяльність по встановленню миру; миротворча діяльність; діяльність по закріпленню миру. Діяльність по закріпленню миру орієнтована на вирішення конфліктів. Її мета – домогтися остаточного вирішення суперечностей мирним шляхом. Основна роль в його реалізації належить організації міждержавного співробітництва, а також неофіційними, громадськими організаціями, дослідниками, що працюють в рамках напрямку вирішення конфліктів і займаються практикою організації неофіційних контактів.

У підрозділі 4.3 «Застосування групових ефектів та фасилітації в якості допоміжних факторів в процесі вирішення політичних конфліктів» обґрунтовується можливість та межі застосування групових ефектів в процесі розв'язання політичних конфліктів.

Визначено, що групові ефекти – це механізми функціонування групи, за допомогою яких здійснюються групові процеси і досягаються групові стани. Вони забезпечують інтеграцію індивідуальних дій у спільній груповій діяльності і спілкуванні. В роботі було розглянуто такі основні групові ефекти, які безпосередньо впливають на конфліктний процес в політичному полі: ефект соціальної фасилітації; ефект «приналежність до групи»; ефект «мислення у групі»; ефект «конформізму»; ефект «моди» (наслідування); ефект «ореолу»; ефект групового фаворитизму; ефект «групового егоїзму»; ефект «маятнику»; ефект «хвилі»; ефект «пульсару»; ефект «бумерангу»; ефект «ми – вони».

Для досягнення позитивного результату щодо до вказаних групових ефектів слід працювати в рамках фасилітації. Особливо цікавим є застосування даної технології в рамках технології змін для аналізу конфліктного процесу.

У підрозділі 4.4 «Миротворчі операції як політичний інструмент врегулювання військово-політичних конфліктів» йде мова про міжнародні миротворчі операції які на сьогодні є досить дієвим політичним інструментом

врегулювання військово-політичних конфліктів, що забезпечує вирішення комплексу завдань, що не можуть бути вирішені жодною державою окремо.

У порівнянні міжнародних миротворчих операцій з військовими операціями за цілями, формою, змістом, можна сказати, що міжнародні миротворчі операції є не стільки військовими акціями, спрямованими на розгром противника, скільки військово-політичними діями, з обов'язковим використанням військового компонента, щодо забезпечення виконання комплексу завдань, не властивого військовим структурам взагалі.

Окрема увага приділяється технології «Драматек», яка є спробою подолання наявних обмежень в рамках теоретико-ігрового підходу до аналізу політичних процесів та феноменів. Конфронтаційні стратегії, що містяться в даній технології, дозволять посилити можливості існуючих соціальних інститутів щодо розв'язання військово-політичних конфліктів, а також будуть сприяти вирішенню конфлікту як такого, спрямовуючи зусилля конфліктуючих сторін на здійснення руху у напрямку до кооперації, а не на те, щоб забезпечити перемогу однієї з сторін.

У висновках до розділу 4 визначено, що аналіз практичного застосування методів та прийомів показує, що їх теоретична розробка – це лише умовна теоретична конструкція, яка змінюється та трансформується у разі виникнення та протікання конфлікту. Не існує якоїсь універсальної конструкції методів вирішення конфліктів. Це залежить від конкретної політичної ситуації та інших особливостей розвитку країни. Методи, розроблені світовою політичною практикою, які застосовуються досить довгий час і в різних країнах, різними політичними системами, практично всі носять характер тимчасового врегулювання конфліктної ситуації.

У висновках викладаються основні результати і підсумки дисертаційної роботи, які були отримані в ході дослідження:

1. Дослідження конфліктної проблематики характеризується зміною уявлень про конфлікт: від негативної оцінки конфлікту в межах теорії функціоналізму, до визнання його в якості необхідного та природного елемента розвитку соціальної системи в межах конфліктологічної парадигми. Зацікавлення конфліктами зміщується в бік проблеми їхнього регулювання та практичних аспектів. Нова парадигма вирішення конфліктів в політичному дискурсі характеризується тим, що розширюється об'єкт регулюючого впливу; формуються якісно інші системоутворюючі характеристики, що призводить до формування таких понять, як маятниковий механізм і трансструктура; культурні суперечності породжують нові типи політичних конфліктів, для вирішення яких необхідні якісно інші технології; в міжнародній сфері змінюється суб'єктність політичних конфліктів.

2. Щодо розуміння термінології, яка застосовується в процесі розв'язання конфліктної ситуації в політичному полі, то тут слід вести мову про співвідношення понять попередження, врегулювання та вирішення (розв'язання) конфліктів. Замість терміну «третя сторона», слід використовувати термін «зовнішні сторони». Вважається, є дві сторони, що

беруть участь у конфлікті, а отже термін «третя» має на увазі зовнішнє положення щодо конфлікту. Не зовсім правильним є застосування проводити ідентифікацію конфлікту за територіальним принципом, за географічними та історичними межами, за часом та ототожнювати конфлікт з моментом, коли він переходить у насильницьку стадію.

3. Визначено, що для формування концепції сучасного політичного конфлікту важливою є теорія соціальних змін. Це дає можливість розглядати політичний конфлікт як процес, який трансформується, можливо, модернізується і виходить на інший рівень розвитку. Набуває більшого значення сьогодні парадигма глибинної демократії та теорія світової роботи. Парадигма глибинної демократії зосереджена на розумінні як провідних, так і маргінальних думок. Теорія світової роботи спирається на фізику, на концепції з психології та антропології і дає можливість вирішувати протиріччя шляхом набуття політичної системи досвіду цілісності та нового творчого потенціалу.

4. Обґрунтовано можливість застосування в сучасних умовах «єдиної теорії конфлікту» яка дозволяє побудувати робочу модель аналізованого конфлікту, оцінити його структурні, динамічні, теоретико-ігрові та інші особливості виникнення, розвитку і, головне, вирішення. Головна функція теорії полягає в тому, щоб надати досліднику ефективну допомогу в конструюванні робочої моделі конфлікту, виявленні пояснень та прогнозування можливостей, розробці стратегій управління вирішенням конфлікту, емпіричної перевірки отриманих теоретичних висновків. Щодо аналізу процесу розвитку політичного конфлікту то тут слід використовувати загальну теорію конфлікту Л. Крісберга, яка покликана досліджувати найбільш загальні закономірності виникнення, розгортання та розв'язання конфліктів.

5. Обґрунтовано, що використання математичних моделей і методів дозволяє враховувати всі можливі варіанти подій і поведінкових типів реакцій суб'єктів при зміні обставин в тій чи іншій конфліктній ситуації. Моделі можуть допомогти суб'єктам конфліктної взаємодії в виборі розумних рішень, оскільки математичне формулювання складних проблем вказує на можливі результати і сприяє визначенню оптимальних стратегій.

6. Обґрунтовано, що в процесі розвитку політичного конфлікту можна змінювати його рівень, площину, об'єм та форми. Зокрема, в рамках процесу та трансформації. Трансформація політичного конфлікту – це перенесення його у нову соціальну або політичну реальність шляхом трансценденції цілей сторін конфлікту, визначивши для них інші цілі, знявши конфлікт з ґрунту, на якому сторони його підготували і перенести його у більш перспективне місце. Трансценденція є процесом завдяки якому, політичний конфлікт набуває реальних характеристик та дій, які раніше існували лише потенційно. Шлях до продуктивної трансформації лежить через комплексифікацію (ускладнення), що створює можливості для певного групування учасників та цілей і водночас запобігає деформації конфлікту.

7. Визначено, що будь-яка стратегія та тактичні прийоми щодо розв'язання політичних конфліктів повинні базуватися на еволюційному,

ненасильницькому, демократичному і законному підходах. Сьогодні соціальна, економічна і політична здатність до розробки профілактичних, системних, стратегічних підходів до вирішення конфліктів та суперечок вимагає негайного поліпшення та перетворення. Слід поєднати глибокий аналіз політичного конфлікту з основними людськими потребами і правами звичайних людей у конфлікті, виходити із справедливості, заохочуючи навчання і розвиток. Необхідно розвивати превентивні стратегічні підходи які сприяють взаєморозумінню між ворожими соціально-політичними групами; стимулювати розуміння між представниками протилежних точок зору; знижувати рівень упереджень і підвищувати роль методів підвищення крос-культурного розуміння; і головне – впроваджувати методи, на основі яких відбувається пошук істини та шляхів примирення.

9. Політичне маніпулювання та маневрування є інструментом політичного впливу на опонентів, прихильників, нейтральне середовище і громадську думку в цілому. Метою є забезпечення добровільного підпорядкування супротивників, консолідація і узгоджена діяльність прихильників, забезпечення і підтримання серед союзників високого рівня мотивації до безумовної підтримки проведеного курсу. Елементом цих операцій є технології інформаційно-психологічного впливу на масову свідомість, до них додається організаційна складова у вигляді єдиного задуму і плану їх застосування, керівництва операції, координуючого центру, додаткових сил і засобів, в синтезі з якими цей вплив набуває характеру ефективного інструменту управління політичними процесами.

10. Визначено, що групові ефект безпосередньо впливають на конфліктний процес в політичному полі. Фасилітація є однією з технологій організаційного розвитку і обґрунтовано її застосування в рамках технології змін для конфліктного політичного процесу. Організаційний розвиток політичного конфлікту розуміється як сукупність певних теоретичних концепцій і практичних прийомів, що дозволяють планувати розвиток і зміни в конфліктних ситуаціях.

11. Визначено, що військово-політичний конфлікт, як форма соціально-політичної взаємодії полягає у боротьбі протилежностей і основною системоутворюючою ознакою є влада. Миротворчі операції завжди є втручанням у військово-політичний конфлікт з політичною метою. Тобто, у такому конфлікті миротворчий контингент є окремою стороною у конфлікті, але має свою специфічну мету, яка обумовлена вимогами цієї спільноти щодо припинення бойових дій та врегулювання самого конфлікту.

Обґрунтовано, що технологія «драматек» є ефективним підходом до осмислення структурно-функціональних особливостей протистояння сторін, що визначається як «конфронтаційний аналіз», який є схожим з переговорним процесом.

Що стосується сучасного політичного конфлікту в Україні, то слід вказати, що сьогодні необхідним є впровадження відповідними інституціями нової, якісно опрацьованої політики щодо вирішення та попередження

конфліктних ситуацій в Україні. Така політика повинна ґрунтуватися виключно на багатосторонньому діалозі та підтверджена фактичними даними відповідних досліджень. Сюди повинні входити такі складові: регулярний обмін експертними думками, спільний стратегічний аналіз та прогноз; проведення емпіричних досліджень; практичні дії щодо просування спільних рекомендацій на політичному рівні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ключев К. Г. Теоретико-практичні підходи щодо управління конфліктним процесом / К. Г. Ключев // *Evropský politický a právní diskurz*. – 2015. – Svazek 2. – P. 86-89.
2. Ключев К. Г. Застосування математичного моделювання в дослідженні політичних конфліктів / К. Г. Ключев // *Politikus*. Науковий журнал. – 2016. – № 2. – С. 81-84.
3. Ключев К. Г. Державні форми впливу на конфліктні ситуації в сучасних політичних процесах / К. Г. Ключев // *Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць*. – К., 2016. – Випуск 112. – С. 318–322.
4. Ключев К. Г. Шляхи стабілізації політичної системи в аспекті урегулювання політичного конфлікту / К. Г. Ключев // *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Історія, Філософія. Політологія. Збірник наукових праць. – Одеса, 2016. – Вип. 11 (4). – С. 152–156.
5. Ключев К. Г. Міжнародні миротворчі операції як політичний інструмент врегулювання військово-політичних конфліктів / К. Г. Ключев // *Молодий вчений*. – 2016. – № 10 (37). – С. 127–131.
6. Ключев К. Г. Математичне моделювання як ефективний метод дослідження політичних процесів / К. Г. Ключев // *Політичне життя*. – 2016. – № 1-2. – С. 19–23.
7. Ключев К. Г. Природа політичних конфліктів в сучасному світі / К. Г. Ключев // *Актуальні проблеми взаємодії громадянського суспільства і Збройних Сил України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Старобільськ, 29 вересня 2015 р. – Старобільськ, 2015. – С. 99–101).
8. Ключев К. Г. Типи мандатів миротворчих місій / К. Г. Ключев // *Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Одеса, 13 лютого 2016 р. – Одеса, 2016. – С. 88–90).
9. Ключев К. Г. Шляхи стабілізації політичної системи / К. Г. Ключев // *XVII Всеукраїнська наукова-практична Інтернет-конференція «Найновіші наукові досягнення»* (м. Кривий Ріг, 15-30 січня 2016 р. – Кривий Ріг, 2016. – С. 78–81).

АНОТАЦІЯ

Ключев К. Г. Сучасні технології розв'язання політичних конфліктів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Державний заклад

«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2016.

В дисертації розглянуто та проаналізовано поняття, природу та сутність засобів розв'язання політичних конфліктів, конфліктних протиріч, які виникають у політичному полі. Проведено аналіз термінології та базових понять в рамках теоретичних підходів щодо вирішення сучасних політичних конфліктів.

Зосереджено увагу на вивченні математичного моделювання в рамках конфліктного політичного процесу. У різних напрямках дослідження конфліктів відзначається істотна відмінність методології. Представлений аналіз засобів впливу на трансформацію політичного конфлікту, стратегії та тактики вирішення політичних конфліктів, вивчаються державні форми впливу на розв'язання політичних конфліктів.

Досліджено засоби політичного маніпулювання та маневрування, вивчаються практичні прийоми третьої сторони в рамках розв'язання політичного конфлікту, окреслюються межі застосування групових ефектів в процесі вирішення політичних конфліктів. Також представлений аналіз напрямків миротворчих операцій як політичного інструменту врегулювання військово-політичних конфліктів.

Ключові слова: політичний конфлікт, конфліктна ситуація, стабільність, конфліктний процес, політична напруга, політична криза, технології розв'язання конфлікту, стратегії політичного конфлікту, тактики політичного конфлікту, глибинна демократія.

АННОТАЦІЯ

Клюев К. Г. Современные технологии разрешения политических конфликтов. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Государственное учреждение «Южно-украинский педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2016.

В диссертации рассмотрены и проанализированы понятие, природа и сущность методов и способов разрешения политических конфликтов и конфликтных противоречий, которые возникают в политическом поле. Проведен анализ терминологии и базовых понятий в рамках теоретических подходов к решению современных политических конфликтов.

Представлен анализ формирования конфликтологической проблематики и методологических подходов, изучаются современные теории конфликта. Особое внимание сосредоточено на изучении математического моделирования в рамках конфликтного политического процесса. Определено, что в различных направлениях исследования конфликтов отмечается существенное отличие методологии. Проведен анализ средств воздействия на трансформацию политического конфликта, стратегии и тактики разрешения политических

конфликтов, изучаются государственные формы влияния на урегулирование политических конфликтов.

В работе исследованы способы политического манипулирования и маневрирования, изучаются практические приемы третьей стороны в рамках разрешения политического конфликта, определяются границы применения групповых эффектов в процессе разрешения политических конфликтов. Также, представлен анализ деятельности миротворческих операций как политического инструмента урегулирования военно-политических конфликтов.

Определено, что процесс контроля над конфликтными политическими ситуациями предусматривает проведение ряда специальных процедур: необходим взаимный и оперативный обмен достоверной информацией об интересах, намерениях и действиях сторон, участвующих в конфликте; наличие сознательного взаимного воздержания от применения силы или угрозы применения силы, способной сделать конфликтную ситуацию неуправляемой; необходимо объявление взаимного моратория на действия, которые обостряют конфликт; необходимо подключение арбитров, беспристрастный подход которых к конфликту гарантирован, а рекомендации принимаются за основу компромиссных действий; обязательным является использование существующих или принятие новых правовых норм, административных и других процедур, способствующих сближению позиций сторон, вовлеченных в конфликт; важным является создание и поддержание атмосферы делового партнерства, а затем и доверительных отношений как предпосылок исчерпания текущего конфликта и предотвращения аналогичных конфликтов в будущем.

Анализ практического применения методов и приемов показал, что их теоретическая разработка – это лишь условная теоретическая конструкция, которая меняется и трансформируется в случае возникновения и протекания конфликта. Не существует какой-то универсальной конструкции методов разрешения конфликтов. Это зависит от конкретной политической ситуации и других особенностей развития той или иной страны. Методы, разработанные мировой политической практикой, которые применяются достаточно долгое время в разных странах, разными политическими системами, практически все носят характер временного урегулирования конфликтной ситуации. Поэтому, следует сказать, что разрешить политической конфликт возможно лишь тогда, когда решено противоречие, которое порождает этот конфликт. Но общество постоянно меняется, поэтому разработка абсолютно универсального метода, совокупности методов, которые бы могли снимать в перспективе любую конфронтацию, практически невозможно.

Ключевые слова: политический конфликт, конфликтная ситуация, стабильность, конфликтный процесс, политическое напряжение, политический кризис, технологии решения конфликта, стратегии политического конфликта, тактики политического конфликта, глубинная демократия.

SUMMARY

Kliuiev K. H. Modern technologies for solving political conflicts. – Manuscript.

Thesis to obtain the scientific degree in Political Sciences, specialty 23.00.02 – political institutions and processes. – South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Odessa, 2016.

The thesis studies and analyzes the concept, nature and essence of means for resolving political conflicts and conflict contradictions that arise in a political field. It analyzes terminology and basic concepts within theoretical approaches to solve modern political conflicts. The thesis gives analysis of formation of conflict problematics and methodological approaches, examines modern theories of conflict. Special attention is focused on the study of mathematical simulation within conflict political process. In various areas of conflict was indicated a significant difference of methodology. This thesis studied influence on transformation of a political conflict, strategy and tactics of its resolution and state forms of influence on solving political conflicts. Means of political manipulation and maneuvering were studied, so as practical techniques of a third party as part of resolving political conflict; the thesis outlines the scope of application of group effects in the process of solving political conflicts. Also, the work represents analysis of peacekeeping operations as a political tool for resolution of political and military conflicts.

Key words: political conflict, conflict situation, stability, conflict process, political tension, political crisis, technologies of decision of conflict, strategy of political conflict, tactics of political conflict, deep democracy.